

## СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРА-ВИКЛАДАЧА ВВІЗ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

*У статті висвітлено зміст інноваційної культури офіцера-викладача вищого військового навчального закладу на сучасному етапі. Розкрито сутність інноваційної культури, що відображає ціннісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях і навичках, а також у зрачках і нормах його поведінки. Це дає основу визначити інноваційну культуру офіцера-викладача - як сферу його духовного життя, що забезпечує сприйнятливості ним нових ідей, його готовність і здатність до підтримки і реалізації нововведень в усіх сферах життя.*

*Ключові слова : інноваційна культура, офіцер-викладач, вища військова освіта.*

*В статті отражено содержание инновационной культуры офицера-преподавателя высшего военного учебного заведения на современном этапе. Раскрыта сущность инновационной культуры, которая отображает ценностную ориентацию человека, закреплённую в мотивах, знаниях и навыках, а также в образцах и нормах его поведения. Это даёт основу определить инновационную культуру офицера-преподавателя - как сферу его духовной жизни, которая обеспечивает восприимчивость им новых идей, его готовность и способность к поддержке и реализации нововведений во всех сферах жизни.*

*Ключевые слова: инновационная культура, офицер-преподаватель, высшее военное образование.*

Продовжуючи наукове дослідження, щодо формування інноваційної культури офіцера-викладача у військовій освіті та проаналізувавши цілі і завдання військової освіти в реалізації державної інноваційної політики, стає зрозумілим тенденція зміщення основних джерел створення національного благополуччя і обороноздатності держави, що більш яскраво проявляється, від використання фізичної, малоефективної праці і природних ресурсів, до максимального використання наукомістких технологій та інновацій [1]. Іншим чином, розуміння суті, що відбувається в економіці зводиться до усвідомлення того, що інноваційні процеси змінюють не види діяльності, а їх технологічну здатність використати в якості прямої продуктивної сили те, що відрізняє людину від іншої біологічної істоти, - здатність генерувати нове знання [2]. Ці зміни знаменують перехід від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, що базується на знаннях (knowledge - based economy) [3]. Не випадково в сучасній західній (Д. Белл, М. Янг, Т. Сакайя, Т. Стюард та ін.) і вітчизняній (В.Л. Іноземців, Р. Цвильнер, А.І. Добринін та ін.) науці «зріє розуміння того, що суспільство стоїть перед формуванням нового соціального устрою» [2].

Заміщення праці знаннями означає перехід від чисто технічних навичок до інтелектуальних. Трудова теорія вартості замінюється теорією «вартості, що створюється знаннями» (knowledge - value). Як підкреслював основоположник цієї теорії Т. Сакайя : «...ми вступаємо в новий етап цивілізації, на якому рушійною силою є цінності, що створюються знаннями» [4].

Заміщення праці знаннями висуває на

перший план завдання акумуляції інтелектуального капіталу, випереджаючого розвитку живого знання в порівнянні з матеріалізованим. Перше дістало назву «м'якого товару» (англ. soft - ware), а друге «твердого товару» (англ. hand - ware) або знання, матеріалізованого в устаткуванні. У зв'язку з цим в різноманітних формах все більше проявляється рух до нової моделі розвитку і використання людських ресурсів. Нова модель передбачає розширення функцій працівника (взької спеціалізації) до працівника «широкого діапазону» (універсалу), здатного здійснювати верифікацію, оцінку, творчий синтез інформації, проникати в суть проблеми, здійснювати коригування колишніх цінностей. «Взький фахівець втрачає загальну перспективу; більше того, я упевнений, що завжди існуватиме потреба в учених-інтеграторах, що постійно прагнуть до дослідження досить великих областей знання. Серед нас повинен залишатися хтось, хто навчатиме людей удосконалювати засоби для огляду горизонтів, а не для того, щоб вдивлятися в нескінченно мале» - писав видатний учений ХХ століття, канадський дослідник Ганс Сельє [5].

Відомо, що задоволення традиційних особистісних потреб здійснюється у формі споживання за рахунок предметів споживання і послуг. Задоволення ж духовних потреб досягається і в інших формах. Однією з таких форм є використання в трудовій діяльності необхідних знань, втілення їх в нових методах роботи, продуктах праці. Саме на цій основі виникає і розвивається потреба в творчості, як вища форма духовних потреб. Тобто сама

праця з боку використання, функціонування творчих здібностей стає сферою безпосереднього задоволення духовних потреб, потреб в творчості. Умовою цього є розвиток, обумовлений внутрішніми чинниками особи, силами, що сховані в ній самому. Рушійна сила людської діяльності - прагнення до самоактуалізації, до реалізації власних потенційних можливостей. Життя без самоактуалізації не буде істинно людським життям. Самоактуалізація для кожної людини - процес, що носить унікальний характер. Для людини, що прагне до неї, творчість перетворюється на джерело нових вражень і рушійну силу самого себе. Його цікавить не стільки кінцевий продукт, скільки самі переживання в процесі творчості. Відповідно до концепції особи, що самоактуалізується, А. Маслоу і його теорія мотивацій [6], класифікація мотивів розмежовує не окремі потреби, а їх групи, яким у свою чергу відповідають групи мотивів. Маслоу виділяє п'ять груп базових потреб: фізіологічні потреби (голод, спрага і тому подібне); потреба у безпеці (захист від болю, страху, невлаштованості, порядок, стабільність); потреба в контактах і любові (дружба, любов, ідентифікація); потреба у визнанні, оцінці, повазі і самоповазі; потреба в самоактуалізації (реалізація власних можливостей і здібностей, потреба в розумінні і осмисленні себе і оточення). Основною ідеєю класифікації Маслоу є принцип відносного пріоритету актуалізації мотивів, що полягає в тому, що, перш ніж активізуються і почнуть визначати поведінку потреби більш високих рівнів, мають бути задоволені потреби нижчого рівня. У разі конфлікту між потребами різних рівнів перемагає нижча потреба, тобто нижча потреба блокує актуалізацію вищою.

Терміну «інновація» передувала багатомісячна еволюція терміну «розвиток», філософського вчення старогрецького вченого Арістотеля (384-322 рр. до н.е.). Термін «інновація» увійшов до науки в XIX столітті через антропологію і етнографію, де став використовуватися при дослідженні процесів змін в культурі, виступаючи як антонім терміну «традиція». Цим терміном характеризували процеси дифузії культурних новоутворень у відповідному середовищі, включаючи їх перенесення в інші культури. Тим самим поняття інновації виявилось включене в контекст концепції дифузійнізму, який прийшов на зміну концепції еволюціонізму в трактуванні змін культури. У першій половині XX століття інновації інтерпретувалися як прояв нерівноваги,

напруги в системі або ж як відхилення від норми, що служить джерелом нової напруги. Але економічна наука вже на початку XX століття освоїла поняття інновація, означаючи їм нові комбінації з наявних елементів, що робляться суб'єктами господарської діяльності і виступають як джерело «підприємницького прибутку» і один з найважливіших засобів подолання циклічних криз.

Термін і поняття «інновації» як нової економічної категорії ввів в науковий обіг австрійський (пізніше американський) вчений Йозеф Алоїз Шумпетер в першому десятилітті XX століття. Його перші роботи започаткували становлення нової галузі знань - інноватики - науки про перетворення нових видів й способів людської життєдіяльності в соціально-культурні норми і зразки [2].

У роботі І.Т. Балабанова [7] інноваційна діяльність визначається як «процес, спрямований на розробку інновацій, реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень в новий або вдосконалений продукт, що реалізовується на ринку, в новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки». У зв'язку з потребою в соціальних інноваціях, на відміну від виробничих; у 30-і роки минулого століття стався бурхливий розвиток інноватики в США - роботи А. Адамса, А. Маслоу, Ф. Тейлора, Г. Емерсона та ін. В цих роботах розглянуті процеси винаходу і впровадження нових форм стимулювання і мотивації трудової діяльності, розподілу праці, організації управління, а також перші спроби осмислити методологію впровадження нового, тобто подолання психологічного опору людей нововведенням. В цілому інновації трактувалися як: «нововведення, впровадження нових форм організації і управління, що охоплюють не лише окреме підприємство, але і їх сукупність, галузь». Зрештою інновації були позначені «як зміна звичного способу життя і образу думок, внесення рухливості в економічний порядок, більш високий рівень невизначеності і ризику, а отже, заповзятливості і творчості» [2].

У роботах вітчизняних учених [8], показано, що «інноваційна діяльність - це метадіяльність, ... функцією якої в суспільстві є функція зміни, розвитку способів і механізмів його функціонування в усіх сферах життєдіяльності». Інноваційна діяльність полягає в перетворенні нових видів і способів людської життєдіяльності (інновації) в

соціально-культурні норми і зразки, що забезпечують їх інституційне оформлення, інтеграцію в культурне суспільство. Іншими словами, інновації (лат. *innovatio*, англ. *innovation* - нововведення) є явищами культури, яких не було на попередніх стадіях її розвитку, але які з'явилися на цій стадії і отримали в ній визнання, тобто соціалізувалися. Суть інновацій, що закріпилися в знаковій формі і (чи) в діяльності за допомогою зміни способів, механізмів, результатів, змісту самої цієї діяльності, що частіше називається нововведеннями, виражають в термінах інноваційної діяльності і інноваційних процесів (якщо враховується процес зв'язаних змін в середовищі).

Таким чином, зміст нововведення може бути представлений як комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для задоволення людських потреб, що міняються в ході розвитку соціокультурних систем і суб'єктів. Таке визначення інновації прийнятне по відношенню до будь-яких конкретних сфер людської діяльності, наприклад, в освіті, управлінні, у військовій справі.

Для з'ясування суті такого складного і багатогранного поняття як «інноваційна культура особи» необхідно розглянути його в ширшому контексті культури в цілому. У соціопедагогічному розумінні становлення і розвиток особистості є багатоетапним процесом залучення людини в соціум і культуру, тобто в соціально-культурні інститути, середовище, різні види культурної діяльності, сприяючі соціалізації і самореалізації особи. «Людино-творча природа культури, здатність відтворювати людину в усій його цілісності і всебічності є її найважливішою особливістю» [9]. В процесі інтеріоризації культурних цінностей, явищ, феноменів розкривається і виявляється творчий потенціал особи. При цьому людина набуває здатності долати диктат вибору, створювати альтернативу самому вибору, тобто приймати рішення, які забезпечують оволодіння «живими точками росту культури». На особистому рівні розвиток культури можна представити в єдності освоєння попередньої культури (традицій) і створення нових культурних цінностей. Проте створюване людьми предметне багатство є лише зовнішня форма культури. Її дійсним змістом виявляється розвиток сутнісних сил самої людини, яка представлена в культурі як істота, що саморозвивається. Показником його розвитку служить характер відношення до природи, інших людей, до самого себе. У

культурі, отже, знаходить відображення уся сукупність потреб, здібностей, стосунків, сил людини. Реалізація освітніх ресурсів культури багато в чому визначається розумінням цього феномену як способу якнайповнішого розвитку творчих можливостей особи.

У науковій літературі склалися різні підходи до вивчення культури, серед яких умовно можна виділити описові, історичні, нормативні, психологічні, структурні, генетичні і так далі. Налічується декілька сотень визначень культури, більшість з яких пов'язані з іменами відомих філософів, соціологів, етнографів, культурологів, істориків та ін. В монографії М. Кагана міститься виклад різних поглядів і підходів на феномен культури. Наприклад, культура розглядається як:

комплекс знань, вірувань, мистецтв, законів, моралі, звичаїв і інших здібностей і звичок, набутих людиною (Э. Тейлор);

єдність усіх форм традиційної поведінки (М. Мід);

надорганічний універсум, що охоплює представлення, цінності норми, їх взаємодії і взаємовідносини (П. Сорокін);

форми колективної поведінки людини, групи, спільності (Д. Юнг);

совокупність релігійної, наукової, художньої, технічної, політичної і суспільно-економічної діяльності (Н. Данилевський);

сукупність текстів, знакових систем і механізмів їх створення, а також соціально успадкована система заборон і приписів (Ю. Лотман, Б. Успенський);

програма соціального спадкоємства (Н. Дубінін);

міра і спосіб формування і розвитку сутнісних сил людини в ході його соціальної діяльності (Л. Коган);

спосіб і технологія діяльності, обумовлені і «дозволяючі» можливості людини (М. Мамардашвили);

система позагенетичного зв'язку людини, природи, суспільства, що забезпечує діяльнісне існування і безперервний розвиток людства як єдиного цілого (М. Каган)[2].

Таким чином, акцентуючи найбільш сутнісну рису культури, «останню можна визначити як створене людиною матеріальне і духовне місце його існування, спосіб перетворення його природних завдатків і можливостей, умову розвитку творчих здібностей особи і гуманізації суспільства». Таке визначення культури фіксує, передусім, позаприродню суть цього феномену. Культура є результатом діяльності людини, яка в процесі оволодіння силами природи і суспільства

створює свою «другу природу» і одночасно формує себе, опановувавши різні способи діяльності, цінності і ідеї, вироблені в процесі історичного розвитку.

На початку ХХІ століття стало очевидним, що розвиток цивілізації на вирішальному етапі визначається культурою. Все актуальніше стає проблема «культурного відставання», тобто розриву між «матеріальною» культурою, що має внутрішній еволюційний потенціал, і «нематеріальною» (власне культурою), такою, що характеризується як «адаптивна». Адаптивна культура, позбавлена іманентних імпульсів до творчості, корелюється у своєму розвитку з культурою матеріальною, відповідаючи своїми змінами на новачі технічного порядку. В силу цього «адаптивна» культура завжди «зрушена за часом» відносно культури матеріальної. З точки зору «концепції культурного відставання» це явище обумовлене внутрішнім опором «адаптивної» культури змінам, її властивий свого роду «природний консерватизм». Це пов'язано з тим, що на відміну від техніки, де кожен винахід ефективніше і досконаліше заперечує попередні феномени техніки відповідного ряду, будь-який культурний феномен, «адаптивна» культура демонструє схильність до збереження своїх досягнень і тенденцію до «малої кількості винаходів». Крім того, причиною «відставання» в часі «адаптивної» культури може виступати її тісний зв'язок з соціальними інститутами, які в силу історичних причин консервативно орієнтовані, свідомо «гальмуючи винаходи».

У широкому сенсі інноваційна культура, як соціальний феномен - це готовність і здатність суспільства до інновацій (нововведенням) в усіх їх проявах, в управлінні, освіті, виробництві, фінансах, законодавстві [1]. Інноваційна культура проявляється в позитивній сприйнятливості новизни особою або людською спільністю, а також в їх готовності і здатності брати участь, сприяти, або, в крайньому випадку, не протидіяти реалізації нововведення з прогнозованим позитивним ефектом. Для цього необхідно, щоб досягнення наукової і технічної думки впроваджувалися досить швидко; щоб зміни в управлінні, освіті, праві, укладі життя не відставали від технічних змін, і допомагали б їм; щоб здоровий консерватизм, властивий людям, не переростав в гальмо розвитку.

Таким чином, інноваційна культура може розглядатися як комплексний соціальний феномен, що органічно об'єднує питання

науки, освіти, культури з соціальною і, передусім, професійною практикою в різних сферах співтовариства. Багатостороннім є і прояв рівня інноваційної культури: в управлінні - це чітка антибюрократична спрямованість; у економіці - це прискорене і ефективне використання науково-технічних винаходів; у освіті - це нові можливості для розкриття інноваційного потенціалу особи і її розвитку; у сфері культури - це оптимізація співвідношення традицій і оновлення.

Ключовою детермінантою розвитку інноваційної культури на даному етапі є наука і освіта, оскільки вони повинні забезпечити чітке бачення не лише цілей, завдань, методів і механізмів інноваційної культури, але і точний емпіричний аналіз її складових, їх стану і взаємодії. Інноваційна культура, як особлива форма загальнолюдської культури, що розвивається, зароджується сьогодні в самих різних соціокультурних умовах. Це нове явище, що відбиває глобальну і історично закономірну зміну способу життя людей, виникає сьогодні незалежно від національних, регіональних і інших особливостей нових суб'єктів - новаторів.

Іншими словами, інноваційна культура - нова історична реальність - це культура співтовариства, що свідомо перетворює форми організації свого життя. Якщо ж звернутися до освітнього аспекту обговорюваного питання, то необхідно помітити, що не можна серйозно говорити про розвиток будь-якої форми культури, у тому числі і інноваційної, не зачіпаючи проблеми розвитку людини - її суб'єкта і об'єкту. Не випадково заступник Генерального директора ЮНЕСКО пані Мілагрос дель Корраль у своєму виступі на Московському форумі «Інноваційна культура на рубежі віків» підкреслила, що керівництво цієї міжнародної організації «побачило в проблематиці інноваційної культури найважливіший чинник, як для розвитку самої культури, так і її вплив на усі сфери життєдіяльності людини» [10].

При цьому необхідно розділяти поняття «інноваційна культура суспільства» і «інноваційна культура людини». «Інноваційна культура суспільства», на думку професора Карпова Ю.А., - це плід створення деякої інноваційної інфраструктури. А термін «інноваційна культура від ділової людини» треба розуміти трохи інакше. Це вміння людини пристосовуватися до світу, що постійно змінюється, вміння правильно оцінити і прийняти нововведення» [2].

Таким чином, інноваційна культура відбиває ціннісну орієнтацію людини,

закріплену в мотивах, знаннях і навичках, а також в зразках і нормах його поведінки. Це дає основу визначити інноваційну культуру людини - як сферу його духовного життя, що забезпечує його готовність і здатність до підтримки і реалізації нововведень в усіх сферах життя.

Таким чином, зрозуміло, що формування у офіцера-викладача високого рівня інноваційної культури вимагає пошуку шляхів для вирішення ряду актуальних методологічних, дидактичних проблем, а також впровадження нових елементів у зміст,

організацію і управління навчально-виховним процесом. Процес формування наукової та інноваційної культури в системі вищої освіти повинний розглядатися в єдності інноваційної культури викладачів, студентів та керівництва і покликаний забезпечити: розвиток творчих навичок людини незалежно від вікових та професійних обмежень; здобуття якісної освіти; достатній ступінь наукової та економічної свободи; здібність втілювати знання в конкретні проекти та товари; вміння організувати та управляти інноваційними процесами на усіх його стадіях.

### Література:

1. Сальнікова О.Ф. Цілі і завдання військової освіти в реалізації державної інноваційної політики // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К.: НУОУ, 2012. – Вип.6 (31). – С. 142–145.
2. Елизарова Л.Е. Формирование инновационной культуры обучающихся военного вуза: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08: СПб., 2004 - 223 с.
3. Михнева С.Г. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал // Инновации, 2003. № 3, - с. 49.
4. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями или история будущего // Новая индустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. - М.: Academia, 1999. - с. 337-371.
5. Селье Г. От мечты к открытию: как стать ученым / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1987.-368 с.
6. Maslow A.H. Motivation and personality: Th. ed. -N.Y., 1984.
7. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент. - СПб.: Изд. «Питер», 2000. -208 с.
8. Холодкова Л. А., Чернолес В.П. Инновационная деятельность военного вуза: сущность, структура, содержание. - СПб.: ВУС, 2000. - 48 с.вуза: сущность, структура, содержание. - СПб.: ВУС, 2000. - 48 с.
9. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика. -М.: Наука, 2002.-456 с.
- 10.Латышев В.А. Инновационная культура и развитие / Круглый стол в Институте стратегических инноваций // Инновации, 2001. № 8.

*Salnikova O. F., Candidate of Engineering Science*

### **ESSENCE AND MAINTENANCE OF INNOVATIVE CULTURE OF THE OFFICER-TEACHER OF THE HIGHER MILITARY INSTITUTION AT THE PRESENT STAGE**

*In the article the maintenance of innovative culture of the officer-teacher of the higher military educational institution is reflected at the present stage. The essence of innovative culture which displays the valuable orientation of the person fixed in motives, knowledge and skills, and also in samples and norms of its behaviour is opened. It allows a basis to define innovative culture of the officer-teacher - as sphere of its spiritual life which provides a susceptibility with him of new ideas, his readiness and ability to support and realisation of innovations in all spheres of life. Continuing scientific research, concerning formation of innovative culture of the officer-teacher in military education and having analysed the purposes and military education tasks in realisation of the state innovative policy, there is clear a tendency of displacement of the basic sources of creation of national well-being and defensibility of the state which is more brightly shown, from use of physical, ineffective work and natural resources, to maximum use of high technologies and innovations*

*Keywords: innovative culture, the officer-teacher, the higher military education.*